

GAMMELKIRKESLAVISK GRAMMATIKK

JAN IVAR
BJØRNFLATEN

Gammelkirkeslavisk grammatikk

PHILOLOGIA SUB PLATANO ❖ SERIES GRAMMATICA (PSPG)
Institutum Norvegicum Philologiae | Norsk filologisk institutt

Amund Bjorsnes (red.)

Bind 1

HERMES FORLAG

Oslo 2022

GAMMELKIRKESLAVISK GRAMMATIKK

Jan Ivar Bjørnflaten

ՀԱՅՅՎՐԱԴՐՅՈՒՆԻ ԳՐ ՃԾՊԻՑ
СЛОВЕНЫСКИИ ГАЗЫКЪ

HERMES FORLAG

Oslo 2022

HERMES FORLAG AS

Postboks 2709 Solli, 0204 Oslo

www.hermesforlag.no ♦ info@hermesforlag.no

Gammelkirkeslavisk grammatikk

Jan Ivar Bjørnflaten

© Hermes Academic Publishing 2022

Omslag og layout: Textafrædi

Trykk: AIT Grafisk, Oslo

Omslagets forside: Kyrillos og Methodios, moderne ikon av ukjent opphav (Wikimedia); portrett av Bjørnflaten, ILOS, Universitetet i Oslo; bakside: tekst fra Codex Zographensis, fol. 131r (Det russiske nasjonalbiblioteket, St. Petersburg, https://expositions.nlr.ru/ex_manus/Zograph_Gospel/, 08.07.2022); side 6–7: kart ved Line Monrad-Hansen; side 10: freske fra Sofiakirken, Ohrid (Wikimedia); side 13: Samuels innskrift, Det nasjonale arkeologimuseet, Sofia (Wikimedia); side 17: Codex Zographensis, fol. 77r (Det russiske nasjonalbiblioteket, St. Petersburg, nettsadresse som ovenfor, 08.07.2022).

Philologia sub platano (PSP), ISSN 2703-9846 (trykt utg.), bind I

Series grammatica (PSPG), ISSN 2703-9854 (trykt utg.), bind 1

www.philology.no/pspg

ISBN 978-82-8034-209-6 (pbk)

ISBN 978-82-8034-214-0 (ebk)

Tilegnet minnet om

Terje Mathiassen (1938–1999)

INNHold

Forkortelser.....	xi
Forord.....	xiii
1.0 Innledning.....	1
1.1 Gammelkirkeslavisk og kirkeslavisk.....	1
1.2 Gammelkirkeslavisk og urslavisk.....	3
1.3 Slavernes opprinnelse.....	4
1.4 Slavermisjonen og den slaviske skriftkulturs opprinnelse.....	8
1.5 De slaviske alfabeter.....	10
2.0 Fonologi.....	19
2.1 Vokalfonemene.....	19
2.2 Konsonantfonemene.....	20
2.3 Fonemenes distribusjon og kombinasjon.....	21
3–8 Morfologi.....	25
3.0 Substantivet.....	25
3.1 Vokalstammene.....	26
3.1.1 <i>o</i> -stammen.....	26
3.1.2 <i>jo</i> -stammen.....	28
3.1.3 <i>a</i> -stammen.....	31
3.1.4 <i>ja</i> -stammen.....	32
3.1.5 <i>ī</i> -stammen.....	33
3.1.6 <i>ĩ</i> -stammen.....	34
3.1.7 <i>ǔ</i> -stammen.....	35
3.1.8 <i>ū</i> -stammen.....	36
3.2 Konsonantstammene.....	37
3.2.1 <i>s</i> -stammen.....	37
3.2.2 <i>r</i> -stammen.....	37

3.2.3	<i>nt</i> -stammen	38
3.2.4	<i>n</i> -stammen	38
4.0	Adjektivet	41
4.1	Adjektivet i kortform	41
4.2	Adjektivet i langform	42
4.3	Adjektivets gradbøyning	44
5.0	Verbet	49
5.1	De finite verbalformer	49
5.2	De infinitte verbalformer	49
5.3	Aspekt	50
5.4	Klassifikasjon av verbene	50
5.5	Klassifikasjon med utgangspunkt i presensstammen ..	53
5.5.1	Presensformant <i>-e/o-</i>	53
	Konsonantisk infinitivstamme	53
	Vokalisk infinitivstamme	53
	Infinitivstamme utvidet med <i>-a-</i>	53
5.5.2	Presensformant <i>-ne/no-</i>	53
5.5.3	Presensformant <i>-je/jo-</i>	54
	Vokalisk verbalrot	54
	Konsonantisk verbalrot	54
	Vokalisk infinitivstamme utvidet med <i>-a-</i>	54
	Konsonantisk infinitivstamme utvidet med <i>-a-</i> ...	54
5.5.4	Halvtematiske verb	55
5.5.5	Atematiske verb	55
5.5.6	Indikativ	56
5.5.7	Presensparadigmer	56
	Tematiske verb	56
	Atematiske verb	57
5.6	Aorist	58
5.6.1	Rotaorist	60
5.6.2	Sigmatisk aorist	61
5.6.2.A	Primær sigmatisk aorist	61

5.6.2.B	Sekundær sigmatisk aorist	63
5.6.2.C	Yngre sigmatisk aorist	65
5.6.3	Forholdet mellom de ulike aoristtyper	65
5.6.4	Aorist av verbet БЫТИ 'å være'	66
5.7	Imperfektum	67
5.8	Perfektum	72
5.9	Pluskvamperfektum.....	73
5.10	Imperativ.....	74
5.11	Kondisjonalis.....	76
5.12	De infinitte verbalfomer	77
5.12.1	Presens partisipp aktiv.....	77
5.12.2	Presens partisipp passiv	82
5.12.3	Preteritum partisipp aktiv	84
5.12.4	Preteritum partisipp aktiv II: <i>l</i> -partisippet	86
5.12.5	Preteritum partisipp passiv.....	87
5.12.6	Infinitiv.....	90
5.12.7	Supinum.....	91
5.13	Passiv	92
5.14	Futurum	92
6.0	Tallordene	95
6.1	Primærtallene	95
6.2	Ordenstallene	98
6.3	Kollektivtallene	98
6.4	Mangfoldighetstallene	98
7	Konjunksjonene	101
8.0	Pronomen.....	105
8.1	Personlige pronomen	105
8.2	Demonstrative pronomen	106
8.3	Eiendomspronomen	109
8.4	Adjektiviske pronomen.....	109
8.5	Spørrepronomen	110

9.0	Syntaks	113
9.1	Dobbel dativ.....	113
10	Gammekirkeslavisk og russisk kirkeslavisk	117
11	Utvalgt litteratur.....	125

BILDER OG TABELLER

Kart over Europa år 900 e.Kr.....	6–7
Kyrillos og Methodios	10
Samuels innskrift	13
Det kirkeslaviske alfabet	14–15
Codex Zographensis	17

FORKORTELSER

AKK	akkusativ	MSR	moderne standardrussisk <i>(sovremennyj russkij literatunyj jazyk)</i>
C	hvilken som helst konsonant		
DAT	dativ	N	neutrum
DU	dualis	NOM	nominativ
F	femininum	PL	pluralis
GKS	gammelkirkeslavisk	PERS	person
GEN	genitiv	PRES	presens
GØS	gammeløstslavisk	PRET	preteritum
IMP	imperfektum	PA	aktivt partisipp
IMPER	imperativ	PP	passivt partisipp
INF	infinitiv	SČ	<i>spisovná čeština</i> (standard tsjekkisk)
INS	instrumentalis	sml.	sammenlign
lat.	latin	SG	singularis
LF	langform	SUP	Codex Suprasliensis
LOK	lokativ	V	hvilken som helst vokal
KF	kortform	VOK	vokativ
MAR	Codex Marianus	ZOG	Codex Zographensis
M	maskulinum	Ø	null
MSB	moderne standardbul- garsk (<i>szvremennen bŷlgarski knižoven ezik</i>)		

FORORD

Denne gammelkirkeslaviske grammatikken er den første på norsk og på noe nordisk språk. Den har sine røtter tilbake til våren 1971 da jeg for første gang var tilhører på Terje Mathiassens fredagsforelesninger over gammelkirkeslavisk på Slavisk-baltisk institutt ved Universitetet i Oslo. Disse forelesningene hver fredag kl. 13.15 var i mange år nærmest som en institusjon å regne og var i første rekke beregnet på studenter til russisk hovedfag hvor gammelkirkeslavisk var en obligatorisk del av pensum uavhengig av om studentene skrev litterære eller språklige hovedoppgaver.

Mine notater fra disse forelesningene kom til stor nytte da jeg på 90-tallet tok over forelesningene i gammelkirkeslavisk etter Terje Mathiassen (1938–1999) som hadde videreført dem etter Christian Stang (1900–1976), som i sin tid hadde tatt over arven fra Olaf Broch (1867–1961). Undervisningen i gammelkirkeslavisk kan således se tilbake på en hundreårlig tradisjon ved Universitetet i Oslo.

I løpet av mine forelesninger i gammelkirkeslavisk ble de opprinnelige forelesningsnotater utvidet og tok etterhvert stadig mer form av en gammelkirkeslavisk grammatikk. Versjonen av 2011 ble nyttet som pensum frem til 2019 da min emeritering førte til at den hundreårige tradisjon innen slavisk språkvitenskap og filologi ved Universitet i Oslo opphørte. Dette innebar en ytterligere marginalisering av de historiske filologier som har pågått i en årrekke ved Universitet i Oslo. Som en reaksjon på denne utviklingen ble imidlertid i sin tid Norsk filologisk institutt, PHI, etablert av professor i religionshistorie Jens Braarvig. I 2019 innledet PHI et lovende samarbeid med MF vitenskapelig høyskole, hvor emner i ulike kulturspråk kunne inngå i studiene ved høyskolen. Jeg ble i den anledning bedt av PHIs direktør Jens Braarvig og instituttleder Amund Bjørnsnes om å gi et kurs i gammelkirkeslavisk våren 2020. I den forbindelse ble jeg oppfordret til å utgi en gammelkirkeslavisk grammatikk basert på den versjon som hadde vært brukt

i undervisningen i gammelkirkeslavisk ved Universitetet i Oslo. Denne vennlige oppfordring er nå fulgt opp med en gjennomgang og utvidelse av teksten og ikke minst anvendelse av den gammelkirkeslaviske fonten *Bukyvede* i sin kyrilliske og glagolittiske utforming. Det er således mitt håp at foreliggende gammelkirkeslaviske grammatikk kan bidra til fortsatte studier i dette språket som er helt sentralt i slavisk kulturhistorie og i slavisk historisk språkvitenskap.

Vinderen, Oslo, den 28. april, 2020
og den 6. april, 2022

Jan Ivar Bjørnflaten